

SZÁLLÁSI ÁRPÁD: A WESZPRÉMI-BIOGRÁFIA KÉRDŐJELEI¹

Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével.

Természetesen nem négykötetes nagy műve, a 'Succincta' adathalmazának példás pontosságára gondolunk. Máig érvényes azonban Diósadi Elekes György egykori megállapítása, miszerint:

„...a magyar orvostörténelem rejtélyes alakja ez a Weszprémi, akinek életrajza nemcsak nagy hiányosságokat, zűrzavarokat, hanem ellentmondásokat is tartalmaz. Weszprémiről, aki egész életét a régi magyar orvosok életkörülményei kikutatásának, munkásságának és azok hatásának, jelentőségének felderítésére szánta, keveset tudunk, és azt sem egészen bizonyosan”.

Azóta sem került elő az arcképe, ismeretlen annak írásbeli megjelenítése, ezáltal szabad fantáziát engedve az éremmel tisztelgő utókornak. Külön érdekesség, hogy a két nagy debreceni kortárs kartársról: Hatvani Istvánról és Csapó Józsefről ugyanabból az időből fennmaradt egy-egy permanensen reprodukált parókás portré, amely arra enged következtetni, hogy a jozefinista módi a cívisvárost sem hagyta érintetlen. De ugyanolyan rizsporos hajfűrtöket hordott Erdélyben Kibédi Mátyus István, Pesten pedig Rácz Sámuel, tehát fennköltén szólva: a magyar szívek nemcsak zsinóros menték alatt dobogtak. És nem feltétlenül az udvar ellenében.

Weszprémihez visszakanyarodva: szerény véleményünk szerint az arckép hiányának nem technikai, hanem elvi okai lehettek. Ugyanis a régi magyar orvosok nagy részéről már lehetetlen volt érdembeli portrét beszerezni, így a kezdet kezdetén letett arról, hogy „leletmentő” életrajzi kötetei arcképekkel illusztráltak legyenek. (Miként azt biográfus példaképei német földön megtehették, elég Johann Jakob Baler latin nyelvű munkájára utalnunk, amelyet a szerző kézikönyvként használt. Bizonyítékok rá a bejegyzései.) „Vagy mindenkiről, vagy senkiről” lehetett a jelszava, s mivel az első száz esetében a lexikonszerű címszavak egyötödéhez sem volt meg a megfelelő portré, hamar rájött, hogy neki Bod Péter példáját kell követnie.

Ez azonban csak a kötetekre vonatkozik, a magisztrátusi megbízatásra nem. Tehát változatlan a kérdés: miért nem készült róla portré a debreceni rézmetszés fénykorában? Válasz nincs, legföljebb találgatás. És a fantáziadús ábrázolás lehetősége az éremművészetben.

Másik kérdőjel a „Nagy kérdés”, melynek históriája még az arckép hiányánál is talányosabb. Ugyanis kiadatlan műveinek a negyedik tétele a következő vallomást tartalmazza:

„The grand Question, a sokat vitatott nagy kérdés, hogy az ember lelke nem halhatatlan, meg nem is lehet az. Teljes egészében Locke, Newton, Pope, Burnet, Watts stb. megállapításaira alapítva. Dublin, 1751. Mivel ez a könyv vallástalan és a pokol tüzére méltó,

---

¹ Forrás: Szállási Árpád: A Weszprémi-biográfia kérdőjelei. = Orvosi Hetilap, 1995. pp. 305–307.

magyar fordítását barátaim szeme láttára a kemence lobogó tűzébe dobtam, 1767. szept. 16-án.”

Sükösd Mihály ezt – a különben kitűnő tanulmányában – egyenesen kiadottnak nyilvánítja, holott Weszprémi sehol nem állítja. Sükösd legfeljebb a dátumot tartja elírásnak, szerinte ez a debreceni peregrinus diák angliai tartózkodása idején, 1755-ben jelent meg. Módis László senior, debreceni könyvtárigazgató viszont bebizonyította, hogy a 'The Grand Question' szerzője Ontologus álnéven William Kenrick doktor, a kiadás helye és dátuma stimmel. Véleményünk szerint Sükösd állítását még Módis cáfolata nélkül is nehéz lenne elfogadni. Ugyanis ez a filozófiai jellegű munka ékes angol nyelven íródott, amit a legnagyobb zsenialitás mellett is nehéz feltételezni egy debreceni öregdiákról. Mert Weszprémi 1751-ben még a Nagykollégium seniorja volt. Különben is, hogy a 18. századi vallási villongások idején egy kálvinista magyar diák az angol protestánsokat vadul gyűlölő katolikus Írország fővárosában angol nyelven egy ateista művet jelentessen meg, ebben annyi a halmozott képtelenség, hogy minden kitétele ellene szól az egésznek. A 18. század második felében igazán angolul tudó tanára még nem volt a kollégiumnak, minden hangsúly a latinra helyeződött, azon akár filozófiai munkát is tudtak írni a maturátus előttiek. Elegendőnek bizonyult ez külföldön a medicina elsajátítására, a konyhanyelv pedig rájuk ragadt. Medicinális szinten legföljebb a szülésmesterség volt elsajátítható, amely nem azonos Newton, Locke és Pope nyelvével. Ugyanilyen vitatott Weszprémi útinaplója is, melyet a Julow Viktor–Tóth Béla szerzőpáros szerint Sükösdon kívül senki nem látott.

Külön érdekessége még a Weszprémi-biográfiának, hogy az első magyar nyelvű összefoglaló név nélkül jelent meg, a 'Pannoniae Luctus' című könyvének második kiadásában. Az anonim szerző személye Daday András szerint Weszprémi veje, Földi János doktor. Itt autentikusan kirajzolódnak a családi relációk, és semmi utalás arra, mintha tudós doktorunk egyik veje, Fazekas Mihály főhadnagy, a 'Lúdas Matyi' szerzője lett volna. Ez Szinnyei megfelelő jelzésű kötetében olvasható, forrásmegjelölés nélkül.

Weszprémi névtelen életrajzírása ezzel nem fejeződött be. Majd 1960-ban, amikor végre eljött az ideje a Biographia kétnyelvű kiadásának, ideológiai síkon dült a vallásháborúk szelleme. Az előszó szerzője, jelesül Kótay Pál marosvásárhelyi orvosprofesszor, az anonimitást kényszerült választani. Költői hangvételű írás a 'The grand Question' kérdésében Sükösd álláspontját vette át, megfűszerezve némi rebellis rátartisággal és Habsburg ellenes „forradalmi romantikával”. Amikor feltételezi, hogy egy fiatalabb életkorú Weszprémi bizonyára a Vérmezőn fejezte volna be pályafutását.

Debrecenből aligha, teszi hozzá a kései recenzens. Mert a civisek nagyon megtanulták az „add meg a császárnak, ami a császáré” praktikus imperatívuszát. A fentiekből talán kitűnik, a hiányzó arcképen kívül milyen érdekes kérdőjelek és bizarr ellentmondások bontakoznak ki az életrajzíró életrajzából.

Közülük az arckép hiányára ma sem találunk megfelelő magyarázatot. Bonyolítja még a helyzetet, hogy vejéről, Földi János hajdúkerületi főorvosról ugyanúgy nem maradt legalább egy vázaltszerű arcképrajz, mely érzékeltetné, „égi lényének földi mását”. Talán a „bene vixit, qui bene latuit”, vagyis „jól élt, aki jól rejtőzött” klasszikus tanácsot tartották be fogadalomszerűen.

A 'The grand Question' eredetét tisztázta Módis László senior, kiegészítésként megkockáztatjuk: Weszprémi ezt az 1751-es dublini kiadású könyvet valószínűleg lefordította, s annak kéziratát vetette a kemence tűzébe. Elvégre Daniel de Superville hittani oktatásától Crantz bábakönyvén át Edward Wood 'A gazda ember könyvetskéjé'-ig a fordítás, pontosabban a magyarítás valóságos műfaja volt, amelyben szintén Pápai Páriz példáját követte. Ha Fazekas főhadnagy a veje lett volna, ezt a tényt a sógor, Földi János bizonyára nem hallgatja el.

Vajon a végrendeletében is kikötötte, hogy róla kép ne készüljön? Mert portréját a debreceni rézmetszők emlékezetből könnyen megjeleníthették volna. Talán annak a lelkére kötötte, aki a legközelebb állott hozzá, a családban vő és a munkában méltó utód: Földi Jánoséra? Nem tudjuk. Ugyanis a hagyaték körüli hercehurcát Csokonai Vitéz Mihály egy Kazinczyhoz írott, krimibe illő levélben ismerteti.

Mindenesetre érdekes, hogy a cívisváros historikusai – Szűcs István és az orvos Zelizy Dániel – az elmúlt században ezt soha nem tették szóvá. Akik elvileg még találkozhattak Weszprémi személyes ismerőseivel. Pedig Maróthi György és Hatvani István szomszédságába nagyon odakíváncozott volna. Ma már létezik róla egy tenyérnyi bronzportré, évente a végzős évfolyamelső jutalmazására. Lampé László professzor ügybuzgalmából megjelent a kis bábakönyv, betűhív másolatban. Debrecen elkezdte az adósságát törleszteni.²

---

² A tanulmány szerzője az alábbi forrásokra hívja fel az olvasó figyelmét:

Baler, J. J.: *Biographie professorum Medicinæ*. Nürnberg–Altdorf, 1727.

Bod Péter: *Magyar Athenas*. Nagyszeben, 1766.

Módis László: Weszprémi és a The Grand Question. = *Theologiai Szemle*, 1960. p. 119.

Huszár Lajos – Varannai Gyula: *Medicina in nummis*. Bp., 1977.

Kapronczay Károly: Kótay Pál emlékezete. = *Orvosi Hetilap*, 1987. p. 2317.

Superville, Daniel de: *A' keresztény vallás igazságai és tisztei*. Kézirat, 1759.

Bába mesterségre tanító könyv. Reprint kiadás. Az előszót írta: Lampé László. Bevezette: Szállási Árpád. Debrecen, 1994. [XIV], 178 p.

Szállási Árpád: Weszprémi István. Debrecen, 1995. 44 p. (A debreceni orvostudomány nagy alakjai. 6.)